

Історія культури

П.Котлярів.

ГУМАНІЗМ І РЕФОРМАЦІЙНА ІДЕОЛОГІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ФІЛІПА МЕЛАНХТОНА

Серед плеяди німецьких реформаторів XVI ст. особливе місце належить Філіпу Меланхтону, який був головним теологом Реформації лютеранського спрямування. Слід відзначити, що і нині не вщухає полеміка стосовно світогляду і діяльності Меланхтона, його внеску у справу Реформації. Прагненню дослідників дати йому об'єктивну оцінку заважає конфесійний або політично заангажований підхід.

Філіп Меланхтон (справжнє прізвище Шварцерд) народився 16 лютого 1497 р. на півдні Німеччини в невеличкому ремісничо-торговому містечку Бреттен у родині Георга та Барбари Шварцердів. Його дитячі роки пройшли у будинку купця і бургомистра Ганса Ройтера, дідуся Меланхтона, який за походженням і посадою належав до міської верхівки. Ганс Ройтер, дружиною якого була рідна сестра знаменитого гуманіста Йоганна Рейхліна, взяв для виховання онуків домашнього вчителя Йогана Унгера з Пфорцхайма, який пізніше став ректором гуманістичної латинської школи у цьому місті. За досить короткий час Філіп не лише опанував латинську граматику, але й досяг помітних успіхів у вивченні давньогрецької мови. Йоганн Рейхлін, помітивши великі здібності племінника, вбачав у ньому свого наступника в справі поширення гуманізму. Не дивно, що Рейхлін, за традицією гуманістів, перейменував прізвище Шварцерд на грекомовне — Меланхтон. Звертаючись до Філіпа, він сказав: “Твоє прізвище — Шварцерд, ти грек — грецькою повинно звучати і твоє ім'я, і я називаю тебе Меланхтоном¹, що є більше, ніж чорна земля”². Нове прізвище

¹ Меланхтон у перекладі з грецької — “чорна земля”, Шварцерд у перекладі з німецької — “чорна земля”.

² Urban G. Philipp Melanchthon 1490-1560. Sein Leben. - Bretten, 1991. - S. 21.

Меланхтон сприйняв як посвячення у вчені³. Відтоді, це прізвище міцно закріпилося за ним.

14 жовтня 1509 р. 12-річний Меланхтон був записаний в університетські матрикули Гейдельберга, де продовжив навчання. Гейдельберг на той час вже не був гуманістичним центром. Викладання теології в ньому не виходило за рамки традиційного напрямку. Цвіт гуманістів — “рейнське товариство вчених” (*Societas Rhenana*) — Конрад Цельтіс, Рудольф Агрікола і Якоб Вімпфелінг з 1500 р. не бували у Гейдельберзі, займаючись науковою діяльністю у Страсбурзі та Шлеттштадті. Не дивно, що, перебуваючи з 1509 по 1512 р. у Гейдельберзі, Меланхтон був майже ізольований від активного гуманістичного впливу, незважаючи на це, час, проведений у стінах Гейдельберзького університету, виявився для нього надзвичайно плідним. За три роки Меланхтон досяг значних успіхів у вивченні латинської та грецької мов і став, на думку професорів, найкращим знавцем мов серед студентів, повністю виправдовуючи своє грецьке гуманістичне прізвище⁴.

Поряд з регулярним відвідуванням лекцій з схоластичної філософії, Меланхтон надавав великого значення вивченню латинської і грецької літератур. Крім того, він опанував єврейську мову, в якій також досяг значних успіхів.

У 1511 р. він отримав першу академічну ступінь бакалавра і шанс найближчим часом у 1512 р. здобути ступінь магістра, що дало б можливість читати лекції студентам. Проте здійсненню планів Меланхтона перешкодив його надто молодий, навіть юний вік. Професори відмовили Меланхтону в складанні магістерських іспитів, адже претенденту на звання магістра було лише трохи більше 15 років. Поважні професори не вірили, що юний магістр зможе користуватися авторитетом серед студентів. Для молодого Меланхтона це був болючий удар. Й.Камерарій, перший його біограф, навіть висловив припущення, що він настільки був вражений цією відмовою, що “взагалі залишив Гейдельберзький університет і з великою

³ Bornkamm H. Das Jahrhundert der Reformation. Rrankfurt/Mein, 1983. – S.72.

⁴ Urban G. Op. cit. -S. 21.

гіркотою переїхав до Тюбінгена”⁵. Можливо, у цьому є частка істини, але значно важливіше інше: Меланхтон виніс з цієї прикрої пригоди цінний урок, про який він пізніше писав: “Це іноді дуже добре, коли не всі бажання молодого чоловіка здійснюються. Це я відчув у Гейдельберзі. Місто, яке вдарило мене своєю відмовою у магістерському званні, тим самим спонукало до ще більшої старанності”⁶.

Для поглиблення освіти Меланхтон з вересня 1512 р. перейшов до Тюбінгенського університету, де навчався з 1512 по 1518 р. Тюбінген, на відміну від Гейдельберга, вразив Філіпа активним гуманістичним духом. Меланхтон швидко став душею гуртка студентів-однодумців. Тут він багато часу присвятив вивченню творчості грецьких та латинських поетів і філософів, ставши справжнім гуманістом. Не вдовольняючись обов’язковим для вивчення комплексом дисциплін — право, медицина, астрономія, — самостійно вивчає астрологію, якою зацікавився ще у Гейдельберзі.

У 1514 р. Філіп був представлений до присвоєння ступеня магістра вільних мистецтв і залишений для роботи в Тюбінгенському університеті. Магістерську ступінь Меланхтон отримав під деканатством теолога Йогана Кресса, який через 11 років, будучи проповідником, став першим євангелічним мучеником у Вюртемберзі⁷.

Спочатку Меланхтон читав другорядні дисципліни і виконував обов’язки конвентора (різновид інспекторської посади в студентському гуртожитку університету). Як конвентор, він повинен був викладати основні положення діалектики і риторики студентам-початківцям (*angehenden Studenten*). Але ця діяльність швидко перестала його задовольняти. Очевидно, він відчував свій високий інтелектуальний потенціал і не бажав розпорозуватися на дрібниці. Тому в згадці про педагогічну діяльність у Тюбінгені він не міг приховати саркастичної оцінки власної праці, з гіркотою говорив про змарнований час: “Серед дітей я скоро і

⁵ Maurer W. Der jungen Melanchton zwischen Humanismus und Reformation. - Göttingen, 1967. - B. I. - S. 28.

⁶ Urban G. Op. cit. - S. 22.

⁷ Corpus Reformatorum. - Halis Saxorum, 1841.- Vol. 24. - S. 60. (Далі - CR)

сам перетворююсь на дитину. Хоча я тут надзвичайно зайнятий, але нічого не роблю”⁸. Тому, коли його покровитель Йоганн Рейхлін висловив сподівання на призначення до Віттенберзького університету професором грецької мови, Меланхтон радісно відповів: “Скрізь, до яких би народів ти мене не посилав або призначав, туди я бажаю іти”⁹.

На початку 1518 р. герцог Фрідріх Мудрий запросив Філіпа Меланхтона, якому виповнився 21 рік, до новоствореного університету у Віттенберзі. На той час останній був уже досить знаним у наукових колах, і навіть Еразм прихильно відгукнувся про нього в одному з своїх віршів. Рейхлін, рекомендуючи свого племінника патрону університету, сказав: “Я не знаю нікого в Німеччині, хто був би вище за нього по освіченості, за винятком Еразма Роттердамського, але останній — виходець з Голландії”¹⁰.

25 серпня 1518 р. Ф.Меланхтон прибув до Віттенберга, де вже 29 серпня прочитав свою першу лекцію перед професорами і студентами місцевого університету на тему: “Про необхідність поліпшення навчання юнаків”. Меланхтон торкнувся двох актуальних питань: стану існуючої освіти і програми її реформування. В історичному огляді минулого він проаналізував причини, які призвели до занепаду науки. Основну причину жалюгідного стану науки, церкви та моралі Меланхтон вбачав насамперед у занепаді вивчення давніх мов: “Спочатку відкинули вивчення науки античності... ..одночасно грецька мова не помічалася, математика забувалася, а за теологією недбайливо доглядали”¹¹. Меланхтон з гіркотою запитував: “Яка чума могла принести ще більше зло, ніж цей злочин”¹². Для поліпшення навчання, на думку Меланхтона, необхідно насамперед повернутися до

⁸ Ibid. 1, 31.

⁹ Ibid. 1, 32.

¹⁰ Гаврюшенко А.А. Гуманистические воззрения Ф.Меланхтона в 1518-1520 гг.//Вестник Харьковского университета. - 1986. -№296. - С. 118.

¹¹ Melanchthon Philipp. „Rede vor der akademischen Jugend Wittenbergs „Über die Neugestaltung des Universitätsstudiums“// Der deutsche Renaissancehumanismus. –Leipzig, 1981. –S. 503.

¹² Ibid.

давніх мов. “Своєю промовою я хочу викликати у вас бажання до вивчення таких прекрасних наук, як грецька та латинська мови”¹³. Лейтмотив промови — повернення до античних джерел, відновлення шанобливого ставлення до давніх мов, філософії. У ній Меланхтон показав зв’язок між моральним станом церкви і ставленням до давніх мов. “Занепад науки привів і до падіння церкви. І якщо справжні науки будуть шануватися належним чином, як вони на те заслуговують, то лише тоді можна буде поліпшити зіпсовані звичаї церкви і відродити людську мораль, яка перебуває у стані занепаду. ...Коли ми звернемо наш дух до першоджерел, ми навчимося розуміти Христа”¹⁴.

Лекція була прочитана чудовою латинською мовою, основна її думка зводилася до наступного: “Назад до древніх мов, назад до грецької і єврейської поряд з латиною, назад до джерел і до Біблії”¹⁵.

Перший виступ Меланхтона зруйнував стіну відчуження, яка виникла через його зовнішність: він був худорлявий, невисокого зросту, заїкався під час розмови і надто юний. Але слухачі швидко забули про непоказний вигляд 21-річного професора. Студенти із задоволенням відвідували його лекції, на яких часто не було вільних місць. Навіть Лютер слухав його лекції з грецької мови і одного разу записав: “Я дякую моєму хорошому Філіпу, що він нас навчає грецької. Я старший від нього. Але це не заважає мені навчатися у нього. Я кажу відверто, що він розуміє більше, ніж я, але цього я зовсім не соромлюсь”¹⁶. Це свідчить про дружбу Лютера і Меланхтона, яка тривала до смерті першого, незважаючи на які негаразди і розбіжності в поглядах двох видатних людей.

Якщо Лютер навчався у Меланхтона грецької мови, то незабаром Меланхтон під керівництвом Лютера розпочав поглиблене вивчення Біблії. Вже на Лейпцізькому диспуті 1519., він надавав Лютеру велику допомогу, що не залишилася

¹³ Ibid. –S. 500.

¹⁴ Ibid. -S. 502-503, 511.

¹⁵ Urban G. Op. cit. - S. 25.

¹⁶ Ibid.

непоміченою, і, зокрема доктор Екк¹⁷ роздратовано промовив: “Мовчазний Філіпе, турбуйся про свої заняття і не заважай мені”¹⁸. Старання Меланхтона оцінив і Лютер. Лейпцізький диспут зробив стосунки між ними тіснішими і сердечними. До речі, на цьому диспуті Меланхтон разом з Лютером, Карлштадтом і Амсдорфом офіційно представляв Вітгенберзький університет.

У кожній важливій акції Лютера Меланхтон брав найактивнішу участь. 10 грудня 1520 р. він разом із студентами був біля Сорочих воріт Вітгенберга, де на площі за його ініціативою спалювали папську буллу. Меланхтон написав та вивісив перед цими подіями на дверях Замкової церкви звернення, в якому, зокрема, зазначалося: “Вороги євангельського вчення спалили біблійні праці Лютера. Зловмисні папські теологічні книги також будуть віддані вогню. Всі, кого це цікавить, зустрічаються біля східних воріт міста”¹⁹. Це була подія, гідна того часу. Лютер кинув буллу у вогнище із словами: “Через те, що ти прогнівила Бога, хай Він спалить тебе на цьому вогні”²⁰. Після того всі заспівали “Te Deum”. Студенти ще довго не розходилися, співаючи біля зотлілого вогнища похоронні пісні. Незважаючи на деяку трагікомічність цих подій, у цілому становище склалося загрозливе. Про напруженість часу свідчив лист Фердинанда до Карла V від 1521 р.: “Вчення Лютера вкорінюється по всій країні так, що на тисячу персон не знайдеш і одного, повністю вільного від лютеранства”²¹. Однак, за наявності такої, ніби-то, великої кількості лютерівських прихильників потрібно було мати неабияку мужність, щоб стати до їх лав у той час, коли ворожнеча між католиками і прихильниками нового вчення досягла загрозливих масштабів.

¹⁷ Екк (справжнє прізвище Майер) Йоган (1486-1543) — католицький богослов.

¹⁸ Urban G. Op. cit. - S. 27.

¹⁹ Фелауер А. Жизнь и вера Мартина Лютера. – СПб., 1994. – С. 69.

²⁰ Там же. – С. 98.

²¹ Stern L. Martin Luther und Philipp Melanchthon – ihre ideologische herkunft und geschichtliche Leistung. Eine studio der materiellen und geistigen triebkrafte und auswirkungen der deutschen Reformation. – Berlin, 1953. – S. 23.

1521 р. вніс важливі зміни в життя Ф.Меланхтона. Як відомо, 1521-1525 рр. – період народної реформації. Ще в 1520 р. Лютер виступив із закликами, що істотно вплинули не лише на релігійні почуття. У своїх різких відозвах він закликав боротися не лише словом, але і зі зброєю в руках проти церковних князів, кардиналів, єпископів і всіх “болячок римського содому”. Лютер тоді ще не мав уявлення про можливі наслідки таких закликів. Але вони додали запалу рухові, який розпочався у Цвікау і перекинувся до Віттенберга. 27 грудня 1521 р. у Віттенберзі з’явилися вигнані міською радою із Цвіккау студент Марк Томе і ткачі Ніклас Шторх та Томас Дреззель – так звані “цвікауські пророки”, які знаходилися під впливом ідей майбутнього вождя селянської війни Томаса Мюнцера. Лютер тоді був в опалі і переховувався у Вартбурзі. У той час, коли реформатор усамітнювався і займався перекладом Біблії, народний рух набирив дедалі більш руйнівного характеру, провіщуючи близькість соціального перевороту. Без Лютера Меланхтон розгубився. Лише особиста присутність Лютера поклала край готовому розгорітися повстанню і сумнівам Меланхтона.

Але ці складні роки були водночас і продуктивними. Обидва реформатори, Лютер і Меланхтон, працювали над облаштуванням, поглибленням і обґрунтуванням нової справи. В цей період відбулися події, що вплинули не лише на безпосередніх учасників руху, але певною мірою стосувалися всього християнства.

Водночас Меланхтон не залишав своїх теологічних розробок, які використовував на лекціях і готував до друку. В 1521 р. латинською мовою вийшла його знаменита праця “Основні положення теології”, в якій вперше з позиції протестантизму методично викладалося євангелістське віровчення²². Твір, який Меланхтон коригував протягом усього життя, фактично став підсумком його теологічних роздумів. У цій праці він систематизував протестантські доктрини, які надали велику послугу Реформації лютеранського спрямування. Адже з “Основних положень

²² Iserloh E. Luther zwischen Reform und Reformation. - Aschaffenburg, 1979. - S. 27.

теології”, як і з іншого його твору “Аугсбурзьке віросповідання”, лютеранські ідеї і, власне, лютеранство стали відомими і отримали визнання у наукових колах²³. Л.Штерн цілком обґрунтовано зазначає: “Меланхтон надав гуманізму особливого звучання, що дало змогу досягти історичного синтезу між гуманізмом і лютеранством та закласти догматичну основу нового, реформованого вчення”²⁴.

Особливо вражає внесок Меланхтона у справу реформування освіти. Як і Лютер, він розумів, що без виховання підростаючого покоління у дусі Реформації нова релігія зазнає поразки. Необхідно було створити таку систему освіти, яка орієнтувала б молодь на цінності, що їх проголошувала Реформація. Власне, як слушно зазначає А.Борст, дореформаційні школи практично перебували під впливом і наглядом католицької церкви і навіть певною мірою були схожі за своїм устроєм на монастирі²⁵. Зрозуміло, що вони аж ніяк не могли сприяти поширенню реформаційних ідей. Тому реформування школи стало однією з нагальних проблем. Лютер не помилявся, коли зазначав, що: “школярі і студенти — насіння і джерело церкви”²⁶. Тому майже з початку Реформації Лютер і Меланхтон, розуміючи, що у найближчому майбутньому католицизм розпочне масовий наступ на неї, активізували свою діяльність у справі перебудови освітніх закладів, покликаних створити нову генерацію для продовження Реформації. Їх робота принесла свої плоди. М.Кареев влучно зазначив: “Проти католицизму почали боротися не лише світське суспільство і релігійні реформатори, але й освіта, яка все посилювалась”²⁷.

У 1526 р. Меланхтону доручили організувати освітянську справу на протестантських землях. І це не випадково, адже, за словами Л.Коха: “Меланхтон був за своїм

²³ Stern L. Philipp Melantchton. Humanist, Reformer, Praeceptor Germanie. -Halle, 1960. – S.19.

²⁴ Ibid. – S. 20.

²⁵ Borst A. Lebensformen im Mittelalter. – Frankfurt/M., 1979. – S. 572.

²⁶ Luther M. Dr. Padagogische Schriften. – Wien und Leipzig, 1884. – Bd. 1. – S. 223.

²⁷ Кареев Н. Очерк истории реформационного движения и католической реакции в Польше. - М., 1886. - С. 35.

характером ніби створений для педагогіки”²⁸. Він став організатором вищих та латинських шкіл, пізніше перетворених на сучасні гімназії, де основними предметами залишалися латинська та грецька мови²⁹. Відмінною рисою запропонованої Меланхтоном реформи освіти був її демократизм, відсутність будь-яких станових обмежень, що, безсумнівно, відповідало запитам передових прошарків бюргерства. І Лютер, і Меланхтон боролися за створення загальнодоступної систематичної освіти, якої раніше в Німеччині не існувало. “У той час, коли латинські школи готували студентів до університетів, а початкові школи призначалися для дітей купців і ремісників..., для інших верств населення не існувало ніякої обов’язкової освіти... І хоч діяльність Лютера була націлена перш за все на реформу латинських шкіл, він все-таки поклав початок і народній школі”³⁰.

Крім загальних початкових шкіл, Меланхтон пропонував створити “школу підвищеного типу”, а також перебудувати університети в дусі протестантського вчення, причому до вищих шкіл направляти лише найздібніших вихованців, які отримали відповідну підготовку в нижчих школах³¹.

Діяльність Меланхтона не обмежувалася закликами до поліпшення педагогічної справи. Він написав різноманітні підручники з граматики, риторики, філософії, які користувалися великою популярністю не лише на території Німеччини, але частково за її межами³². На особливу увагу заслуговує його “*Grammatica Latina*”, створена за зразком

²⁸ Koch L. Philipp Melanthon's schola privata. Ein historischer beitrage zum ehren gedächtniss des präceptor Germaniae. – Gotha, 1859. – S. 10.

²⁹ Urban G. Op. cit. - S. 39.

³⁰ Luthers Erbe in Rusland. Ein Gedankbuch in Anlaß der Feier des 400 – Jahrigten Reformationsfestes der Evangelisch-Lutherischen Gemeiden in Rusland. – M., 1983. – S. 16 – 17.

³¹ Курило О.В. Педагогические взгляды и деятельность Мартина Лютера в свете идей гуманизма и просвещения//Мартин Лютер — реформатор, проповедник, педагог. – М., 1996. – С. 172.

³² Roth F. Augsburgs Reformationsgeschichte (1519-1530). - München, 1901. -S. 194.

греко-римського канону. Вона складалася з чотирьох частин: орфографії, просодії, етимології, синтаксису. На думку автора, граматики повинна була стати дохідливим підручником. Зрештою, вона використовувалася навіть у братських школах білоруських та українських міст³³. Водночас Меланхтон видав 47 нових підручників, у яких поряд з пізнавальним матеріалом містились забавні жарти, які також несли певне педагогічне навантаження. Слід зазначити, що меланхтонівські підручники з граматики використовувалися у Німеччині до 1734 р.³⁴

Першими школами, які сприйняли меланхтонівську концепцію освіти, стали навчальні заклади Ейслебена та Магдебурга, де нові методики почали втілювати в життя ще в 1525 р.³⁵ Під впливом освітянських реформ відкривали латинські школи у Цвікау, Соесті, Страсбурзі, Брауншвізі, Нюрнберзі, Штеттіні та інших містах. Поряд з реформуванням школи, постала ще одна надзвичайно важлива справа — реформування університетів, рівень викладання в яких не відповідав вимогам часу. Необхідно зазначити, що на початку XVI ст. освіта в Німеччині перебувала у занедбаному стані. Реформація та селянська війна значною мірою сприяли цьому. Багато світських та духовних сановників вважали освіту чимось другорядним³⁶. Цінність фундаментальної освіти применшувалась, університети відчували гостру нестачу коштів і, що спричиняло їх занепад. Так, у 1535 р. кількість студентів університетів зменшилася на чверть порівняно з попереднім періодом³⁷. У деяких університетах професорів було більше, ніж студентів, а деякі вищі навчальні заклади змушені були навіть закриватися. Відчувалася і гостра нестача висококваліфікованих викладачів. Меланхтон з цього приводу писав Спалатіну: “Серед великої кількості сьгоднішніх професорів ледве можна знайти одного або двох, які могли б

³³ Ботвинник М.Б. Лаврентий Зизаний. – Минск, 1973. – С. 59.

³⁴ Rhein S. Philipp Melanchthon (1497 – 1560). Der Humanist unter den Reformatoren//Materialien zum Melanchthon-Jubiläum 1997. – Hannover, 1997. – S. 5.

³⁵ Stern L. Philipp Melanthton. Humanist... – S. 55.

³⁶ Die Chronik der Deutschen. –München, 1995. --S. 324.

³⁷ Ibid.

навчити класичних мов”³⁸. Перші кроки в подоланні цієї кризи Меланхтон вбачав в уніфікації освіти на протестантських землях.

У 1536 р. Меланхтон здійснив реформу Віттенберзького університету. Його “Віттенберзький статут” невдовзі став основоположним документом при заснуванні нових і реформуванні старих університетів. Про неабияку популярність реформованого Віттенберзького університету свідчив той факт, що в його стінах навчалися вихідці з різних країн. Ф.Меланхтон в одному з своїх листів від 20 лютого 1556 р. згадував про лідера протестантизму білорусько-литовської Реформації Петра Гонзу (біля 1525 – 1573 рр.), направленою протестантським синодом у Віттенберг: “У нашій академії перебуває іноземець, котрий поширює вчення Сервета з Італії; він — людина красномовна”³⁹. За самовіддану діяльність у галузі освіти в тому ж році Меланхтон отримав почесний титул *Præceptor Germaniæ* (учитель Німеччини)⁴⁰. Багато університетів, насамперед Тюбінгенський, Гейдельберзький, Лейпцігський, Марбурзький та інші, намагалися переманити видатного вчителя до себе. Але він залишився патріотом Віттенберзького університету.

Безумовно, Філіп Меланхтон більше відомий як реформатор, гуманіст та університетський професор. Однак водночас він вніс вагомий вклад і у політичне життя Німеччини, хоча особисто не прагнув займатися політичною діяльністю чи втручатися у державні справи, але події після Вормського рейхстагу склалися так, що Меланхтон був змушений, по суті, очолити реформаційний рух і таким чином зануритися у вир політичного життя. Це — участь у різноманітних публічних акціях, роботі рейхстагів, листування з князями, підготовка різних документів тощо. Його політична діяльність, зрозуміло, тісно пов’язувалася з початком розколу в середовищі церкви. Цей процес виявився не лише релігійною проблемою, адже призвів до виникнення політичного

³⁸ Koch L. Philipp Melanthon's schola privata. Ein historischer beitrage zum ehrengedächtniss des præceptor Germaniæ. – Gotha, 1859. – S. 23.

³⁹ CR 8, 677.

⁴⁰ Urban G. Op. cit. - S. 41.

напруження, яке, зрештою, спричинило Шмалькальденські війни між імператором і протестантськими князями. Меланхтон розумів глибину небезпеки церковного розколу: розкол церкви — це розкол політичного устрою, який веде до громадянської війни⁴¹. Саме тому він брав активну участь у розв'язанні проблем, які, здавалося, були надто далекими від теологічних та освітянських.

Лютер, спостерігаючи за діяльністю Меланхтона, зауважив: “Я займаюсь незначними і простими справами, важливі проблеми мене не переймають, бо я думаю про себе: це стоїть понад тебе, ти не можеш цим керувати, хай воно йде саме собою. Філіпус робить це навпаки: мої дрібні турботи його не хвилюють, але ним рухають грандіозні ідеї держави і церкви”⁴². Така позиція Лютера зумовлювалася його щирою вірою у те, що розвиток всіх політичних справ повністю зосереджується в руках Бога. Тому не потрібно активно втручатися у хід політичних подій. Меланхтон дотримувався іншої позиції. Усвідомлення драматичності подій і відчуття страху перед можливою громадянською війною, яка розпочнеться після релігійного розколу, змусили Меланхтона вести активні переговори з старою церквою.

Меланхтон виступав прибічником консенсусу та згоди. Під час переговорів щодо спірних питань він пропонував компромісні рішення, прагнув не обговорювати всі проблеми, навіть до дрібних та малозначних деталей, закликав до віротерпимості. Це, у свою чергу, викликало невдоволення як з боку Лютера, так й інших прихильників протестантизму.

Апогеєм реформаційної і політичної діяльності Ф.Меланхтона став Аугсбурзький рейхстаг 1530 р., на якому імператору Карлу V було вручено віросповідальне кредо протестантів. Підготувати і сформулювати основні положення евангельської віри князі доручили Меланхтону. Документ, під назвою “Аугсбурзьке віросповідання” був складений у миролюбному тоні. Як зазначав німецький дослідник Ф.Шаубах, протестантські лідери, незважаючи на радикалізм, “не бажали створювати нову церкву, але намагалися очистити

⁴¹ Rhein S. Op. cit. – S. 6.

⁴² Ibid.

стару та відкрито заявити про свої погляди”⁴³. Не дивно, що основний документ протестантизму, як правильно зауважує Й.Тішер, не оголошував непримиренної війни католицизму, навпаки “Аугсбурзьке віросповідання пройняте духом любові та привітності”⁴⁴. Дипломатично підкреслювались ті місця, де вчення протестантів не відрізнялося від вчення католиків, і чим перше відрізнялося від цвингліанської реформи⁴⁵. У “Віросповіданні” Меланхтон, щоб уникнути релігійного загострення, торкнувся лише деяких зловживань католицької церкви⁴⁶. За цією обережністю проступали сподівання Меланхтона на компроміс, виявилися його еразміанські риси. Лютер боявся, що Меланхтон у пошуках компромісу і шляхів примирення з католиками може втратити саму сутність реформи⁴⁷. Але меланхтонівське “віросповідання” не вихолостило лютеранської Реформації, навпаки, “Аугсбурзьке віросповідання” було складене у дусі ідей Лютера.

Однак це не захистило Меланхтона від нападок як католиків, так і протестантів. Драматизм його становища характеризував Е.Лавісс: “Доступний до всіляких ідей і маючи нахил до різноманітних компромісів, він не віддавав себе у повне розпорядження жодній з релігійних партій і тому вселяв у них недовіру; друзі, дивуючись його вченості, остерігалися слабкості його характеру, а в тій церкві, для якої написав символ віри, він ніколи не користувався безумовним авторитетом; його спіткала доля всіх людей з помірними поглядами, і він не уникнув наклепів, що принесли йому чимало гіркоти”⁴⁸.

Отже, Філіп Меланхтон зробив вагомий внесок у розвиток реформаційної теології, освіти, культури і політики. Його плідна праця у цих життєво важливих сферах людського

⁴³ Schaubach F. Das Leben Philpp melanchton's. – Meiningen. 1860. – S. 33.

⁴⁴ Tischer J. Philipp Melanchthons Leben. – Leipzig. 1795. –S.77.

⁴⁵ Позоровский Б. Указ. соч. - С. 148.

⁴⁶ Tischer J. Philipp Melanchthons... -S. 78.

⁴⁷ Бейнгон Р. На сем стою... // Заокский: Источник жизни. --- М.,1996. -С. 319.

⁴⁸ Всеобщая история с IV столетия до нашего времени / Под ред. Э. Лависса. -Т. 4. - С. 419.

існування була ефективною завдяки мистецькому поєднанню гуманізму та теології, що в цілому створило меланхтонівський феномен — феномен реформатора, “вчителя Німеччини” і політика.